

XÁC ĐỊNH CẤU TRÚC KỸ NĂNG ĐÁNH GIÁ KẾT QUẢ HỌC TẬP TRONG DẠY HỌC SINH HỌC CỦA SINH VIÊN SƯ PHẠM

KHUU THUẬN VŨ*

Ngày nhận bài: 12/03/2016; ngày sửa chữa: 20/03/2017; ngày duyệt đăng: 20/03/2017.

Abstract: There are many teaching skills must be equipped pedagogical students, including skills of assessing the learning outcomes of learners. This article mentions determination of skills structure of assessing learning outcomes for pedagogical students in teaching Biology at high school.

Keywords: Skills, teaching skills, skill of assessing learning outcomes.

Kiểm tra, đánh giá là một trong những thành tố cấu thành quá trình dạy học nói chung, cũng như dạy học Sinh học nói riêng. Bởi vậy, kỹ năng (KN) đánh giá kết quả giáo dục, trong đó có KN đánh giá kết quả học tập (KQHT) của học sinh (HS) cần được hình thành và phát triển cho sinh viên (SV) sư phạm - những giáo viên tương lai - như một KN cần thiết trong quá trình đào tạo và rèn luyện nghiệp vụ sư phạm. Nghiên cứu xác định cấu trúc của KN đánh giá KQHT, tạo cơ sở định hướng cho việc nghiên cứu quy trình và các biện pháp đào tạo KN này cho SV ngành Sư phạm Sinh học một cách hiệu quả, góp phần thực hiện nhiệm vụ đào tạo giáo viên trong giai đoạn hiện nay, nhằm đáp ứng yêu cầu đó.

1. Một số khái niệm

- *KN dạy học* là khả năng thực hiện có kết quả một số thao tác hay một loạt thao tác của một hành động giảng dạy bằng cách lựa chọn, vận dụng những tri thức, những cách thức và quy trình hợp lý [1; tr 18].

- *Đánh giá KQHT của HS*: Để hiểu rõ về khái niệm đánh giá KQHT của HS, trước tiên cần phải xác định rõ các khái niệm “đánh giá trong giáo dục” và “KQHT của HS”. Theo R. Tiler (1984), đánh giá trong giáo dục là quá trình xác định mức độ thực hiện của các mục tiêu của chương trình giáo dục [2; tr 21]. KQHT (hay thành tích học tập) của HS là mức thực hiện các tiêu chí và chuẩn mực theo mục tiêu học tập đã xác định, chủ yếu thuộc ba lĩnh vực: kiến thức, KN và thái độ [2; tr 92].

Đánh giá KQHT của HS là việc thu thập các thông tin để xác định mức độ đạt được của HS đối với các mục tiêu dạy học (mục tiêu về kiến thức, KN và thái độ), từ đó đưa ra các quyết định tác động vào quá trình dạy học nhằm cải thiện, nâng cao chất lượng quá trình dạy học. Do đó, đánh giá KQHT của HS tạo thành một bộ phận quan trọng của đánh giá giáo dục nói chung.

Từ việc định nghĩa khái niệm “KN dạy học” và “đánh giá KQHT của HS”, chúng tôi đề xuất khái niệm “*KN đánh giá KQHT của HS*” là khả năng của người đánh giá thực hiện được một cách thành thực các thao tác theo một trình tự nhất định, với định hướng nhất định, nhằm thiết kế và tổ chức các hoạt động đánh giá KQHT của HS trong quá trình dạy học, bao gồm thu thập, xử lý các thông tin thể hiện KQHT của HS và đưa ra các quyết định tác động vào quá trình dạy học nhằm cải thiện, nâng cao chất lượng dạy học.

Như vậy, có thể thấy, KN đánh giá KQHT có cấu trúc logic chặt chẽ. Việc xác định cấu trúc của KN này có ý nghĩa quan trọng, tạo ra cơ sở nghiên cứu về quy trình cũng như các biện pháp để rèn luyện KN một cách hợp lý trong quá trình đào tạo nghiệp vụ sư phạm cho SV, trong đó có SV ngành Sư phạm Sinh học đạt hiệu quả.

2. Cấu trúc KN đánh giá KQHT

Đã có nhiều nghiên cứu trình bày về vấn đề này, trong đó Nguyễn Công Khanh và cộng sự [2] đã đề xuất quy trình thực hiện hoạt động đánh giá gồm 6 giai đoạn: 1) Xây dựng kế hoạch đánh giá; 2) Lựa chọn và thiết kế công cụ đánh giá; 3) Thử nghiệm hay xem xét công cụ đánh giá; 4) Thực hiện đánh giá; 5) Xử lý, phân tích kết quả; 6) Giải thích và phản hồi kết quả.

Trên cơ sở tham khảo quy trình trên, chúng tôi đề xuất cấu trúc của KN đánh giá KQHT trong dạy học Sinh học bao gồm 5 nhóm KN như sau:

- KN xây dựng kế hoạch đánh giá KQHT (bao gồm việc xác định mục tiêu, xác định các loại hình đánh giá cần thực hiện trong kế hoạch, sau đó xác định tần số và thời điểm tiến hành cho mỗi loại hình, nội dung, phương pháp, công cụ và kĩ thuật phù hợp cho mỗi hoạt động đánh giá).

* Trường Đại học Quy Nhơn

- KN thiết kế công cụ đánh giá KQHT (ở đây bao gồm cả việc thử nghiệm công cụ đánh giá sau khi thiết kế để hoàn thiện).

- KN tổ chức thực hiện đánh giá KQHT.
- KN phân tích, nhận xét kết quả đánh giá.
- KN thu thập phản hồi kết quả đánh giá và sử dụng kết quả đánh giá để điều chỉnh quá trình dạy học.

Khi nghiên cứu phân tích, so sánh giữa hai loại hình đánh giá là đánh giá quá trình (đánh giá thường xuyên) và đánh giá định kì - tổng kết, chúng tôi nhận thấy các nhóm KN này được thể hiện với nhiều đặc điểm khác nhau. Do đó, chúng tôi phân tích cấu trúc KN đánh giá KQHT trên cơ sở những đặc điểm khác biệt giữa hai loại hình đánh giá này như sau (bảng 1):

Bảng 1. Những điểm khác nhau giữa đánh giá quá trình và đánh giá định kì - tổng kết

KN ĐÁNH GIÁ KQHT CỦA HS		
Nhóm KN	Đánh giá quá trình	Đánh giá định kì - tổng kết
Xây dựng kế hoạch đánh giá	<i>Xây dựng kế hoạch cho các hoạt động đánh giá thường xuyên:</i> - Xác định tần số và thời điểm thích hợp để tiến hành đánh giá: thời điểm và số lượng các lần đánh giá phụ thuộc vào sự thiết kế kế hoạch dạy học bộ môn. - Xác định nội dung và các mục tiêu học tập cần đánh giá: mục tiêu và nội dung gắn liền với từng chủ đề, từng bài học và từng hoạt động học tập. - Xác định phương pháp đánh giá phù hợp với mỗi hoạt động đánh giá: vẫn đáp và quan sát là chủ yếu với nhiều hình thức khác nhau. - Xác định loại công cụ - kĩ thuật đánh giá phù hợp.	<i>Xây dựng kế hoạch đánh giá định kì và tổng kết:</i> - Xác định tần số và thời điểm thích hợp để tiến hành đánh giá: xác định số lần kiểm tra miệng, kiểm tra 15 phút, kiểm tra một tiết, kiểm tra thực hành... theo quy định chương trình môn học. - Xác định nội dung và các mục tiêu học tập cần đánh giá: mục tiêu và nội dung gắn với từng chủ đề, chương, phần... Các mục tiêu và nội dung có mức độ quan trọng khác nhau. - Xác định phương pháp đánh giá phù hợp với mỗi hoạt động đánh giá: kiểm tra viết là phổ biến nhất, có thể có kiểm tra vẫn đáp, thực hành... - Xác định loại công cụ - kĩ thuật đánh giá phù hợp.
Thiết kế công cụ đánh giá	<i>Các công cụ và kĩ thuật đánh giá thường xuyên trong lớp học rất đa dạng, do đó đòi hỏi nhiều KN khác nhau:</i> - KN thiết kế hệ thống câu hỏi vẫn đáp để đánh giá kết hợp với quá trình dạy học. - KN xây dựng câu hỏi, bài tập về nhà, đề tài báo cáo - thuyết trình... cho HS. - KN xây dựng các nhiệm vụ thực hành, dự án... để kết hợp dạy học và đánh giá KN, năng lực hành động của HS. - KN thiết kế bảng kiểm (checklist), phiếu hướng dẫn đánh giá theo tiêu chí (rubrick), phiếu hỏi, phiếu phỏng vấn... để đánh giá thường xuyên KN, thái độ và năng lực của HS. - KN thiết kế sổ, nhật kí để ghi chép thường xuyên về thái độ, hành vi của HS...	<i>Việc đánh giá định kì và tổng kết đòi hỏi các KN thiết kế các công cụ đánh giá chủ yếu như sau:</i> - KN thiết kế đề kiểm tra (với hình thức trắc nghiệm tự luận, trắc nghiệm khách quan hoặc kết hợp cả hai dạng). - KN xây dựng các hỏi kiểm tra - thi vẫn đáp, kiểm tra miệng. - KN xây dựng các nhiệm vụ, bài tập, đề tài báo cáo,... giao về nhà cho HS. - KN thiết kế các nhiệm vụ thực hành để đánh giá KN, năng lực hành động của HS. - KN thiết kế bảng kiểm (checklist), phiếu hướng dẫn đánh giá theo tiêu chí (rubrick) để đánh giá KQHT về kiến thức, KN, năng lực của HS...
Tổ chức thực hiện đánh giá	<i>Mỗi kĩ thuật, phương pháp sẽ có cách thức tổ chức khác nhau, đòi hỏi các KN:</i> - KN lựa chọn, sử dụng câu hỏi để đánh giá kết hợp với quá trình dạy học. - KN tổ chức, hướng dẫn thực hành (kết hợp dạy và đánh giá KN thực hành). - KN quan sát, đánh giá quá trình thực hiện và sản phẩm hoạt động của HS (sản phẩm thực hành, sản phẩm dự án...). - KN theo dõi và ghi chép những biểu hiện thái độ, hành vi của HS trong học tập...	<i>Việc tổ chức thực hiện các hoạt động đánh giá định kì và tổng kết đòi hỏi các KN sau:</i> - KN tổ chức thực hiện bài kiểm tra. - KN tổ chức thi vẫn đáp, đánh giá qua phỏng vấn. - KN tổ chức, định hướng HS khi tiến hành kiểm tra, đánh giá thực hành. - KN quan sát, đánh giá quá trình thực hành và kết quả thực hành của HS...
Phân tích, nhận xét kết quả đánh giá	Việc phân tích, nhận xét kết quả phải được thực hiện một cách nhanh chóng, ngay trong lúc tổ chức thực hiện đánh giá nhằm kịp thời thu nhận các thông tin phản hồi chính xác về quá trình dạy học (chủ yếu mang tính định tính).	Tùy thuộc phương pháp đánh giá, ta có các KN phân tích, nhận xét kết quả kiểm tra, trả lời câu hỏi vẫn đáp, đánh giá các KN thực hành...
Phản hồi và sử dụng kết quả đánh giá để điều chỉnh quá trình dạy học	<i>KN phản hồi và sử dụng kết quả đánh giá thường xuyên:</i> Việc phản hồi kết quả đánh giá cũng được tiến hành nhanh chóng, nhằm điều chỉnh kịp thời quá trình dạy và học theo đúng định hướng.	- <i>KN phản hồi (thông báo) kết quả đánh giá:</i> Thông báo kết quả đánh giá cho HS và các bên liên quan (phụ huynh HS, các cấp quản lí...) - <i>KN sử dụng kết quả đánh giá để điều chỉnh quá trình dạy học:</i> Lên kế hoạch điều chỉnh nội dung dạy học cũng như phương pháp, hình thức tổ chức dạy học.

3. KN sử dụng các bài kiểm tra để đánh giá định kì - tổng kết

Theo phân tích trên, có thể thấy, KN đánh giá KQHT có cấu trúc tương đối phức tạp và bao hàm nhiều thao tác khác nhau tùy thuộc vào loại hình, phương pháp, kĩ thuật và công cụ đánh giá. Vì vậy, trong khuôn khổ nghiên cứu của mình, chúng tôi chỉ tập trung phân tích nhóm KN “sử dụng bài kiểm tra để đánh giá KQHT của HS”, với mục tiêu chủ yếu là đánh giá định kì và tổng kết. Từ định hướng đó, chúng tôi xác định cấu trúc nhóm KN này bao gồm các KN cụ thể sau:

3.1. KN xây dựng kế hoạch cho các bài kiểm tra

- *Yêu cầu:* Thực hiện được các thao tác chuẩn bị cho các bài kiểm tra trong một giai đoạn nhất định (năm học, học kì...), bao gồm việc xác định mục đích các bài kiểm tra, số lượng, thời điểm tiến hành kiểm tra, và quan trọng nhất là các mục tiêu - nội dung cần được đánh giá trong mỗi bài kiểm tra.

- *Mô tả:* Việc xác định các mục tiêu học tập về nội dung kiến thức, KN, thái độ cần được đánh giá trong mỗi bài kiểm tra gồm các thao tác: Mô tả khái quát về phạm vi, giới hạn nội dung của bài kiểm tra; xác định các nội dung cần kiểm tra; xác định các mục tiêu học tập cần được đánh giá trong bài kiểm tra; xác định mức độ cần đạt của các mục tiêu đánh giá; xác định các mục tiêu và nội dung trọng tâm trong bài kiểm tra.

3.2. KN thiết kế đề kiểm tra

- *Yêu cầu:* Thực hiện được các giai đoạn thiết kế đề kiểm tra, bao gồm: + *Lập ma trận:* Lập được bảng mô tả chi tiết các mục tiêu cần đánh giá tương ứng với các cấp độ đánh giá, làm cơ sở xác định cấu trúc đề kiểm tra; + *Thiết kế câu hỏi:* Xây dựng được các câu hỏi trong bài kiểm tra theo chủ đề và mức độ nhận thức đã được xác định trong ma trận, câu hỏi phải đảm bảo thỏa mãn các yêu cầu về nội dung và hình thức

thể hiện; + *Hoàn thiện đề kiểm tra*: Thực hiện được việc tổng hợp các câu hỏi để xây dựng thành đề kiểm tra và đáp án - thang điểm hoàn chỉnh.

- *Mô tả*: KN được tiến hành tuần tự qua các giai đoạn: + *Lập ma trận*: Xác định hình thức câu hỏi, trọng số điểm của mỗi hình thức câu hỏi; lập bảng, liệt kê các nội dung, các mức độ nhận thức cần đánh giá; liệt kê các mục tiêu cần đánh giá vào các ô; xác định trọng số điểm cho các chủ đề nội dung (ở các hàng) và các mức độ nhận thức (ở các cột); xác định trọng số điểm cho các mục tiêu đánh giá (ở các ô); điều chỉnh, hoàn thiện ma trận; + *Thiết kế câu hỏi trắc nghiệm khách quan và trắc nghiệm tự luận*: Xác định nội dung và yêu cầu của câu hỏi; viết câu hỏi; đưa ra đáp án cho câu hỏi và thang điểm tương ứng; chỉnh sửa và hoàn thiện câu hỏi; + *Hoàn thiện đề kiểm tra*: Tổ hợp các câu hỏi thành đề kiểm tra; phân tích và xem xét lại đề kiểm tra và điều chỉnh (nếu cần thiết); trình bày đề kiểm tra và đáp án - thang điểm hoàn chỉnh theo quy cách; in ấn và bảo mật đề kiểm tra đúng quy định.

3.3. KN tổ chức thực hiện kiểm tra

- *Yêu cầu*: Thực hiện được hai nhiệm vụ chính: tạo tâm thế chuẩn bị cho HS và tổ chức, điều khiển quá trình kiểm tra trên lớp học một cách khách quan và công bằng.

- *Mô tả*: Đây thực chất là quá trình thu thập thông tin về KQHT của HS, được thực hiện qua hai công việc chính: Hướng dẫn HS chuẩn bị cho bài kiểm tra và tổ chức - điều khiển quá trình kiểm tra.

3.4. KN phân tích, nhận xét kết quả kiểm tra

- *Yêu cầu*: Thực hiện được các thao tác nhận xét, đưa ra các đánh giá về mặt định lượng (điểm số) và định tính (lời nhận xét, trong đó nêu cụ thể nguyên nhân của những điểm sai sót nếu có và gợi ý hoàn thiện) đối với KQHT của từng HS và của cả tập thể HS.

- *Mô tả*: Để thực hiện kĩ năng này, cần tiến hành qua hai giai đoạn: + *Nhận xét kết quả kiểm tra và đánh giá sự tiến bộ của từng cá nhân HS*: Bao gồm việc chấm bài, nhận xét và viết lời phê, từ đó đưa ra nhận định về sự tiến bộ trong nhận thức và sự phát triển của các KN - năng lực của HS trong quá trình học tập; + *Phân tích, nhận xét kết quả kiểm tra của tập thể lớp*: Phân tích cả về mặt định lượng (thống kê) và định tính (nhận định chung về sự tiến bộ trong KQHT cũng như sự phát triển các năng lực của tập thể HS).

3.5. KN phản hồi và sử dụng kết quả kiểm tra để điều chỉnh quá trình dạy học

- *Yêu cầu*: Tuy các bài kiểm tra nhằm đánh giá tổng kết chủ yếu mang tính chất xác nhận KQHT, nhưng bên cạnh đó, các bài kiểm tra được sử dụng để

đánh giá định kì (kiểm tra 15 phút, kiểm tra một tiết...) vẫn thực hiện tốt chức năng phản hồi thông tin giúp giáo viên và HS điều chỉnh quá trình dạy học. Vì vậy, KN phản hồi và sử dụng kết quả kiểm tra định kì yêu cầu: + *Về việc phản hồi kết quả kiểm tra*: Thực hiện đúng việc công bố kết quả kiểm tra đến HS và các bên liên quan; định hướng cho HS điều chỉnh việc học tập (phản hồi thông tin theo mối liên hệ ngược trong); + *Về việc lên kế hoạch điều chỉnh hoạt động dạy học*: Biết cách sử dụng kết quả kiểm tra để rút kinh nghiệm, điều chỉnh hoạt động dạy học để nâng cao chất lượng học tập bộ môn trong thời gian tới. Phản hồi thông tin là tạo mối liên hệ ngược ngoài và trong làm cho quá trình dạy học trở thành hệ thống điều khiển được. Cũng vì vậy, kiểm tra, đánh giá (bao gồm tự kiểm tra, đánh giá) là động lực quan trọng của quá trình dạy học.

- *Mô tả*: + *Phản hồi kết quả*: Thông báo công khai về nội dung, mục tiêu đánh giá của bài kiểm tra; nhận xét công khai về kết quả kiểm tra của tập thể HS; tiến hành trả bài và giải đáp các thắc mắc của HS (nếu có); + *Lên kế hoạch điều chỉnh hoạt động dạy học*: Giải thích nguyên nhân dẫn đến kết quả kiểm tra; lên kế hoạch điều chỉnh quá trình dạy học (điều chỉnh trong nội dung, phương pháp, hình thức tổ chức...).

Trên đây là kết quả nghiên cứu KN đánh giá KQHT của HS với quan điểm thao tác hóa KN theo một quy trình chặt chẽ thuận lợi cho quá trình đào tạo. Việc phân tích cấu trúc của KN là bước cơ sở quan trọng cho việc tiếp tục nghiên cứu và xây dựng các biện pháp nhằm đào tạo và phát triển hơn nữa KN đánh giá cho SV, đáp ứng yêu cầu về đào tạo đội ngũ giáo viên trong các trường sư phạm hiện nay. □

Tài liệu tham khảo

- [1] Trần Bá Hoành (1996). *Kĩ thuật dạy học Sinh học*. NXB Giáo dục.
- [2] Nguyễn Công Khanh - Đào Thị Oanh - Lê Mỹ Dung (2014). *Kiểm tra, đánh giá trong giáo dục*. NXB Đại học Sư phạm.
- [3] Đinh Quang Báo (chủ nhiệm) (2013). *Giải pháp đổi mới chương trình đào tạo giáo viên trình độ đại học theo học chế tín chỉ*. Báo cáo tổng kết đề tài nghiên cứu Khoa học - Công nghệ cấp Bộ, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội, Mã số: B2011-17-CT03.
- [4] Phan Thị Thanh Hội (2013). *Nâng cao kĩ năng đánh giá lớp học cho giáo viên phổ thông*. Tạp chí Giáo dục, số 312, tr 25-34.
- [5] Đỗ Thị Tố Như (2014). *Rèn luyện kĩ năng xây dựng và sử dụng câu hỏi cho sinh viên khoa Sinh đại học sư phạm để dạy học Sinh học*. Luận án tiến sĩ Giáo dục học, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội.